
Suverenost nacionalne države u eri globalizacije: teorijsko razmatranje

ABOLADE ADENIJI*

Sažetak

Autor istražuje problem suverenosti nacionalne države u eri globalizacije. Države su izgubile mnoga svoja svojstva i nisu više posebno uspješne. Iako su države još primarni akteri u međunarodnim odnosima, one trpe i gubitke u suverenosti, funkcijama i ovlastima. Međunarodne institucije sada polažu pravo na to da prosuđuju i ograničavaju ono što države čine na vlastitom teritoriju. Unatoč tome, u doglednoj će budućnosti država ostati dominantna politička forma u međunarodnim odnosima. Ona i dalje održava vojsku, vodi diplomaciju, pregovara o sporazumima, vodi ratove, nadzire međunarodne organizacije i utječe na proizvodnju i trgovinu. Autor naglašava da su države sposobne da se prilagode imperativima međunarodne političke ekonomije. Tvrdi da će država u dvadeset i prvom stoljeću vjerojatno obavljati bitne političke društveno-ekonomske funkcije, jer se nijedna druga organizacija ne pokazuje kao njen mogući konkurent.

Ključne riječi: globalizacija, međunarodna ekonomija, nacionalna država, suverenost

Međunarodni su odnosi vremenom obuhvatili cijeli niz povijesnih okvira – okvira koji se nipošto ne ograničavaju na Europu ili Zapad. Tu se, među inima, ubrajaju iskustva Kine i Južne i Jugoistočne Azije, povijest Otomanskoga Carstva na Srednjem Istoku, Balkanu, u Sjevernoj Africi i Španjolskoj, te povijest odnosa između društava podsaharske Afrike u pretkolonijalno doba.

Međunarodne je odnose, međutim, gotovo tri stoljeća – sve do 1945. – ipak pretežno obilježavao sustav nacionalnih država, ukotvjen ponajprije na europskome kontinentu. Današnje razumijevanje svojstava državnosti, štoviše, umnogome proistječe iz toga razdoblja. Među tim se značajkama nalaze nacionalna suverenost (supremacija državne vlasti u okviru granica njezina teritorija), pojam nacionalne vlade, državnih granica, teritorijalne cjelovitosti, diplomatskog predstavljanja, multilateralnih sporazuma, te ideja – unatoč tome što se ona stalno krši – da se države ne bi trebale miješati u unutrašnje poslove drugih država.

* *Abolade Adeniji*, viši predavač na Odsjeku za povijest i međunarodne studije Lagoskog državnog sveučilišta.

Kao početak toga modernog razdoblja u međunarodnim odnosima često se navodi 1648. godina. *Sustav država*, kao mreža odnosa između neovisnih entiteta, rođen je s Westfalskim mirom 1648., kojim je okončan Tridesetogodišnji rat u Europi. Otad su europski vladari odbijali priznavati svjetovnu vlast papa (Rimokatoličke crkve). Sustav geografski i politički određenih odnosa između novih entiteta trebao se voditi novim pravnim propisima koji su državama davali pravo da sklapaju sporazume i rješavaju sporove bez upletanja bilo kakve institucije ili obraćanja takvoj instituciji koja bi bila iznad njih. Osim toga, sve su imale ista prava i obveze: teritorijalnu nepovredivost države, pravo na slobodu od upletanja, pravo na održavanje odnosa s drugim državama kakve žele, te pravo vladavine nad vlastitim stanovništvom. Ta su zakonska prava i obveze obuhvaćena pojmom *suverenosti* (Kegley/Wittkopf, 1993.: 120).

Te je modele odnosa među nacijama, međutim, tijekom godina preoblikovao niz preobrazbi – kako ekonomskih, tako i društvenih. Njihov je učinak bila sve veća međuovisnost većine zemalja. Države su, po pravilu, postajale sve osjetljivijima na utjecaje koji su potjecali izvan njihovih granica, te im je sposobnost da jednostrano određuju vlastitu sudbinu bivala sve ograničenija. Sposobnost države – od Zapadne Europe do Latinske Amerike, i od Afrike do Sjeverne Amerike – da pruži ekonomsku sigurnost umnogome su ograničavali i međuovisnost i ekonomsko prodiranje pojedinačnih društava. U desetljećima nakon Drugoga svjetskog rata većina je vlada u industrijskim demokracijama preuzela odgovornost za upravljanje i socijalnom državom i ekonomijom. Smatralo ih se odgovornima za blagostanje stanovništva, a biračko ih je tijelo prosuđivalo prema kriterijima koji su obuhvaćali njihovu uspješnost u upravljanju ekonomskim rastom, inflacijom i nezaposlenošću. No, vremena su se promijenila. Povećani razmjeri međunarodne međuovisnosti sve su više značili da su države izgubile apsolutnu kontrolu nad pitanjima kao što su inflacija, dislokacija industrije, pa i politička nestabilnost. Pretvara li se taj scenarij, međutim, u stvarnost u kojoj je nacionalna država tako oslabljena da više nije glavni igrač ni u međunarodnome sustavu, ni u upravljanju domaćim potrebama? Drugim riječima, je li državna vlast drastično oslabljena kao posljedica kompetitivnih pritisaka globalizacije?

Upravo će u tom svjetlu ovaj rad u nastavku ispitati mjesto suverenosti nacionalne države u eri globalizacije.

Nacionalna država i promjena globalnog poretka

Postoji suglasnost u tome da globalni sustav danas ulazi u novu eru. Globalna se ekonomija danas obnavlja – iznova se povezuje – nakon prekida koje su uzrokovali svjetski ratovi, revolucije i depresije. Kao što su parni stroj i telegraf smanjili dimenzije svijeta u devetnaestom stoljeću, tako i tehnologija danas postupno smanjuje udaljenost i uklanja granice. Ovaj su put, međutim, učinci sveobuhvatniji, budući da ne ostavljaju netaknutom praktički nijednu državu ili zajednicu. Taj proces otkriva mnoštvo pokazatelja. Broj putnika u međunarodnom zračnom prijevozu porastao je sa 75 milijuna 1990. na 409 milijuna 1996. Između 1976. i 1996. cijena trominutnog telefonskog razgovora između Sjedinjenih Država i Engleske realno je pala s otprilike osam dolara na trideset i šest centi – a broj se međunarodnih poziva povećao s 3,2 milijarde 1985. na 20,2 mili-

jarde 1996. (Yergin/Stanislaw, 2001.: 219). U svijetu se danas gledaju iste slike iz filmova i zabavne industrije, pri čemu se trenutačno stvara zajednički rječnik za događaje.

Jedna je važna značajka nove globalizacije sve veća nemoć države, bar što se tiče upravljanja protokom informacija, ideja, kapitala, pa i umijeća (Ihonvbere, 1995.: 240). Kako priznaje i sama Svjetska banka, “vlade sve više nastoje unaprijediti međunarodnu kompetitivnost svojih privreda, a ne štiti ih zaštitnim zidovima” (*World Development Report*, 1995.: 1). Posljedica je toga da se vlade kreću u smjeru davanja sve većih ovlasti privatnim inicijativama i prepuštanja stanovitoga političkog područja moćnim korporacijama. Brze su promjene u informacijskoj tehnologiji imale velik utjecaj na autonomiju, sposobnost i područje djelovanja koji su dostupni nacionalnim državama. Boutros Boutros Ghali, bivši glavni tajnik UN-a, jednom je primijetio da je “vrijeme apsolutne i isključive suverenosti prošlo”, te da države moraju “naći ravnotežu između potreba dobrog unutrašnjeg upravljanja i zahtjeva međusobno sve ovisnijega svijeta” (Kaplan, 1994.: 44).

Nikad u postwestfalskoj povijesti suvremenog sustava država nedržavni akteri nisu imali veće značenje, utjecaj i moć nego danas. To je glavna odredbena značajka novoga globalnog poretka. Sve veće zanimanje za ljudska prava na globalnoj razini otvorilo je nove rasprave o pitanjima suverenosti i autonomije. Na području dijeljenja pravde u okviru svojih granica, primjerice, suvremena država više ne može zahtijevati apsolutni stupanj suverenosti. Svako djelovanje protiv skupina, zajednica, pojedinaca, disidenata, pa i urotnika koji žele izvršiti državni udar, sada dolazi pod vrlo kritički nadzor međunarodnih skupina za ljudska prava i stranih vlada: Danas skupine za ljudska prava, kao što je *Amnesty International*, dovode u pitanje pravo države da sama dijeli pravdu. U pojedinim su slučajevima Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka i druge agencije UN-a ukinule pomoć najgorim kršiteljima ljudskih prava. I SAD su sve spremnije upotrebljavati pomoć kao sredstvo pritiska, osobito u slučajevima gdje hladnoratovska diplomacija više ne zahtijeva okretanje glave radi obuzdavanja ekscesa njihovih saveznika (nav. u: Ihonvbere, 1995.: 292).

Moglo bi izgledati da su smanjenju državne suverenosti i oblikovanju karaktera nove globalizacije u novije vrijeme znatnije pridonijeli znanstveni, ekonomski i društveni faktori, a ne politička događanja. Kako su svjetske države postajale uzajamno sve ovisnije, kako je transport smanjio udaljenosti, komunikacije omogućile ljudima interakciju i razmjenu informacija i ideja, te nacije počela prožimati moć novih komunikacijskih sustava, postupno se smanjila sposobnost države da polaže pravo na neki viši stupanj vlasti. Nakon krize u bivšemu Sovjetskom Savezu u osamdesetima, posljedni trijumf tržišta ne samo da je suzio ideološka stajališta, nego je i povezo države u borbi da prodru na tržišta, privuku stranu pomoć i ulaganja, te privuku nove tehnologije: “Utjecaj novoga poretka sada se, izravno i/ili neizravno, osjeća i u najzabačenijem selu u Aziji, Africi ili Latinskoj Americi” (ibid.: 302).

Usred svega toga, najodlučnija su nova sila računala. Informacijska tehnologija stvara svijet istkan od udaljenih susreta i trenutačnih veza. Ljudi su povezani unutar, izvan i između organizacija i državnih granica, dijeleći informacije i gledišta, radeći u virtualnim timovima, razmjenjujući dobra i usluge, mijenjajući dionice i valute, čavrljajući i razmjenjujući banalne informacije i pozdrave. Dostupne su informacije svih vrsta. S uspostavom internetskih stranica s podacima američke vlade 1997. desetogodi-

šnjak je mogao pristupiti većoj količini i boljim podacima no što je to mogao neki viši dužnosnik samo prije pet godina. Na Internetu su otvorene knjižnice. Istraživači razmjenjuju svoje rezultate u stvarnome vremenu. Aktivisti se udružuju radi promicanja svojih ciljeva. Budući teroristi pretražuju Internet u potrazi za nacrtima oružja. U svijetu razmjerno oslobođenom od tvrdih ideoloških ograničenja, “nova tehnologija revidira stare pojmove suverenosti, a tijekom vremena će promijeniti i nacionalne ciljeve” (Wriston, 1988/89.: 73). Nedavne su borbe za demokraciju u zemljama u razvoju imale znatne koristi od mobilnih telefona i uređaja za faksiranje koje despotske i represivne vlasti nisu mogle nadzirati. Valja naglasiti da sve to sve manje mari za nacionalnu državu te da je sve više izvan tradicionalne strukture organizacija. Ako je Internet nova najviša zapovjedna točka, onda je i izvan dosega države. Premda vlade mogu promicati Internet, one ga ne mogu nadzirati.

Ono o čemu se govori kao o “digitalnome dobu” s “moćnim mrežama podataka” uvlači države u razvoj “u informacijsku ekonomiju u kojoj ne postoje granice” (*ibid.*: 65). Prema Dharanu Ghaiju iz Istraživačkog zavoda Ujedinjenih naroda za društveni razvoj (*United Nations Research Institute for Social Development*, UNRISD), “ekonomsko restrukturiranje i tehnološki razvoj smanjili su učinkovitost cijelog niza institucija koje su u poslijeratnom razdoblju pružale socijalnu i ekonomsku sigurnost” (UNRISD, 1995.: v). Vlade su praktički izgubile sposobnost da drže korak sa stvaranjem, procesiranjem, manipulacijom i širenjem informacija u svijetu. Širom svijeta, čak i u najrazvijenijim tržišnim privredama, vlade ubrzano gube nadzor nad protokom novca. Kako je priznao i sam MMF, “ta integracija financijskih tržišta nije samo ireverzibilna, nego se u budućnosti može i proširiti i intenzivirati. Nemojmo upasti u zamku vjerovanja da je odgovor na financijsku krizu u revidiranju te globalizacije nadzorom razmjene i manje otvorenim tržištima” (1995.: 218). Ni najdjelotvornija središnja banka ne može se pohvaliti time da ima potpunu spoznaju ili nadzor nad domaćim financijskim transakcijama. Računala su omogućila prosječnim građanima da obavljaju složene bankarske transakcije iz svojih domova. Geografski položaj ili nazivi valuta novome financijskom tržištu više gotovo ništa ne znače (Wriston, 1988/89.: 72). UNRISD-ovo izvješće iz 1995. otkriva da je u “samo jednoj zgradi u New Yorku smješten računalni sustav koji svakog radnog dana svijetom okreće trilijun američkih dolara (iznos koji premašuje ukupnu zalihu novca Sjedinjenih Država). Te transakcije povezuju ljude u međunarodnim razmjerima kao nikad prije.

Štoviše, mobilna je ekonomija odlika te nove globalnosti. Kapital juri zemljama brzinom izbora; proizvodnja i stvaranje usluga fleksibilno se kreću različitim zemljama i povezani su u mrežu koja prekoračuje državne granice; tržišta se opskrbljuju iz skupa izvora koji se stalno mijenja. Među zemljama se sve lakše šire i ideje, i uvidi, i tehnike. Pristup tehnologiji preko državnih granica ne prestaje rasti. Granice – koje su od velikog značenja za obavljanje državne vlasti – nestaju integracijom tržišta (Yergin/Stanislaw, 2001.: 220). Međunarodna je trgovina između 1989. i 1997. rasla prema godišnjoj stopi od 5,3 posto – gotovo četiri puta brže od globalne proizvodnje (1,4 posto). U istom su razdoblju izravna strana ulaganja rasla još brže – prema stopi od 11,5 posto godišnje. Jedan je od pokazatelja brzine promjena preobrazba sve više tvrtki u multinacionalne kompanije koje svjetsko tržište opskrbljuju dobrima i uslugama koji se dizajniraju, proizvode i sklapaju u nekoliko različitih zemalja. Kriterij “zemlje podrijetla” ustupio je mjesto “lokalnim dijelovima”, koje je, pak, sve teže odrediti (*ibid.*).

Širenje brzih pouzdanih informacija i komunikacijske tehnologije tjera kompanije da se oslanjaju na ljude i resurse širom svijeta.

Od osobite je važnosti integracija financijskih tržišta. Informacijska i komunikacijska tehnologija (ICT) pruža arhitekturu za globalno povezana tržišta kapitala. Izgubila se razlika između nacionalnih tržišta. U posljednjih se nekoliko godina nekoliko nacionalnih burzi preobrazilo u globalna tržišta vrijednosnim papirima, koja se otvaraju “brzo nakon izlaska sunca, a ne zatvaraju se još dugo nakon sumraka” – a sve to radi trgovanja dionicama svjetskih kompanija, bez obzira na njihovo sjedište. Potvrda je to istkanosti suvremenoga svijeta u kojem uspješnost – bilo da je riječ o kvartalnim prihodima neke kompanije ili inflaciji u nekoj zemlji, bilo o podacima o trgovinskoj bilanci ili rezultatima nacionalnih izbora – pokreće trenutačnu lančanu reakciju. Pogledajmo, primjerice, lančanu reakciju koju je potkraj devedesetih prouzročila azijska valutna kriza.

Oslanjajući se na prethodnu raspravu, lako je zaključiti – kao što i neki drugi zaključuju – da se nacionalna država, “taj proizvod osamnaestog i devetnaestog stoljeća” (Ohmae, 2000.: 255), počela raspadati. Drugim riječima, “u pogledu na stvarni tijek ekonomske aktivnosti, nacionalne su države već izgubile ulogu smislenih jedinica participacije u globalnoj ekonomiji današnjeg svijeta bez granica” (*ibid.*).

Kraj nacionalne države?

Tvrđnja da su u globalnoj ekonomiji nacionalne države postale nebitnim akterima nesumnjivo ima stanovit stupanj vjerodostojnosti. Mnoge su od njih, u svojoj merkantilističkoj fazi, bile neovisna, izrazito učinkovita sredstva stvaranja bogatstva. U novije su vrijeme, međutim – kako su se njihove ekonomije našle u smrtnom stisku logike izborne politike – postale, ponajprije, žalosno neučinkovitim sredstvima raspodjele bogatstva. Izabrani politički vođe dobivaju i zadržavaju vlast tako da biračima daju ono što žele, a ono što birači žele rijetko zahtijeva znatno smanjenje socijalnih usluga ili državne potpore. Kako funkcioniranje istinski globalnog tržišta kapitala sve više zasjenjuje njihovu sposobnost da nadziru tečaj ili štite svoju valutu, nacionalne su države neminovno izložene disciplini koju nameću ekonomske odluke koje negdje drugdje donose ljudi i institucije nad kojima one nemaju praktički nikakva nadzora.

No što je možda još važnije, nacionalna se država sve više shvaća kao “nostalgična fikcija” (Ohmae, 2000.: 206). Danas više nema previše smisla govoriti o Italiji, Kini ili Rusiji kao jednoj ekonomskoj jedinici. Svaka je od njih šarolika kombinacija teritorija s neizmjereno različitim potrebama i neizmjereno različitim sposobnostima za doprinos. Kad bi ih menadžer iz privatnog sektora ili službenik iz javnoga sektora tretirao kao da su jedan ekonomski entitet, to bi značilo da “razmišlja na osnovi dokazano lažnih, nerealnih i nepostojećih prosjeka” (*ibid.*). Kritički pogled na dobra i usluge koji se proizvode i kojima se trguje u svijetu, kao i na kompanije koje su za njih odgovorne, otkriva da im nije jednostavno točno odrediti zemlju podrijetla. Kako pokazuje Ohmae, “Je li automobil koji se prodaje kao američki model doista američki proizvod, ako velik postotak njegovih dijelova potječe iz inozemstva? Je li uspjeh IBM-ovih stranih podružnica ili uspjeh njegovih istraživanja i razvoja u Europi i Japanu doista pokazatelj američke tehnološke izvrsnosti? Možemo li, zapravo, uopće tvrditi da su radna mjesta koje

otvaraju japanske tvornice u Dolini Mississippija doista pokazatelj stanja japanske, a ne američke ekonomije?” (*ibid.*).

U velikom zamahu povijesti nacionalne su države bile prijelazni oblik organizacije za upravljanje ekonomskim poslovima. Njihovo pravo – štoviše, njihov prerogativ – na upravljanje ekonomijom proizlazilo je dijelom iz nadzora nad vojnom silom, no održavanje takve sile sada je neugodan teret. To je pravo proizlazilo i iz njihove vlasti nad prirodnim resursima i kolonijama, no prvi su sada razmjerno nevažni kao izvor vrijednosti u ekonomiji koja se temelji na znanju, a potonje su manje izvor jeftinih resursa, a više rupa bez dna za riznicu domaće vlade. To je pravo nacionalne države proizlazilo i iz vlasti nad zemljom no, kako pokazuju suvremeni događaji, uspješne ekonomije mogu širiti svoj utjecaj susjednim teritorijima bez ikakve potrebe za prilagodbama u formalnoj podjeli suverenosti (Rosecrance, 2003.). Napokon, to je pravo nacionalne države proizlazilo i iz nadzora nad političkom neovisnošću, no takva je neovisnost sve manje važna u globalnoj ekonomiji koja sve manje poštuje državne granice.

Nakon što se stoljećima širilo, organizacijsko je pravo nacionalne države na upravljanje ekonomskim poslovima postalo žrtvom neumitnog ciklusa propadanja. Tvrdi se da u tipičnoj nacionalnoj državi, koji god bio njezin oblik vlasti i koja je god politička ideologija oblikovala, neumoljivo rastu zahtjevi za građanski minimum, za potporu posebnih interesa, te za subvencioniranje i zaštitu onih koji zaostaju. Brzina propadanja nacionalne države varira u različitim okolnostima, pod različitim režimima i u različitim razdobljima. Taj tempo katkad usporavaju dobre politike. Loše politike neminovno ubrzavaju taj tempo. No nijedna politika ne može zaustaviti ukupni proces. Kako kaže Ohmae: Nacionalne su države politički organizmi i u njihovu se ekonomskom krvotoku vremenom neminovno razvija kolesterol, stvrđujuju arterije, te opada vitalnost organizma.

No koliko je realan taj fatalistički prikaz nacionalne države? Je li eksperiment s nacionalnom državom došao do svog svršetka? Je li kraj neminovan?

Nagon nacionalne države za preživljavanjem

Iako se pod zajedničkim naletom monetarnih unija, CNN-a, Interneta i nedržavnih organizacija ruši ideja države kao autonomnoga, neovisnog entiteta, oni koji proglašavaju smrt suverenosti očito pogrešno tumače povijest. Nacionalna država ima snažan nagon za preživljavanjem i do sada se uspijevala prilagoditi novim izazovima – čak i izazovu globalizacije.

Uzmimo kao primjer komunikacije. Tehnološke su promjene tijekom posljednjih 200 godina povećale protok ljudi, dobara, kapitala i ideja – no problemi koje uzrokuju ta kretanja nisu ništa novo. Države su u mnogo pogleda danas sposobnije reagirati no što su to bile u prošlosti. Tvrdi se da politička vlast (takozvani efekt CNN-a) blijedi u usporedbi s pustošenjem koje je izazvao izum tiska (Krasner, 2003.: 143). Nije prošlo ni deset godina nakon što je Martin Luther navodno pričvrstio svojih 95 teza na vrata wittenberške crkve, a njegove su ideje obišle cijelu Europu. Neki su politički vođe prigrabili načela protestantske reformacije kao načina legitimiranja svjetovne političke vlasti. Nijedan suvereni vođa nije mogao zaustaviti širenje tih koncepcija, a neki su iz-

gubili ne samo svoju zemlju, nego i glavu. Vjerski su sporovi u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću imali možda veće političke posljedice nego ijedan drugi kasniji transnacionalni protok ideja (Krasner, 2003.: 144).

U istom smislu, međunarodno je kretanje kapitala u nekim pogledima bilo značajnije u prijašnjim razdobljima nego što je to danas. U devetnaestom su stoljeću latinoameričke države (i, u manjoj mjeri, Kanada, Sjedinjene Države i Europa) stalno pritiskali konjunktorni ciklusi povezani s globalnim financijskim krizama. Veliku depresiju, koja je imala snažan učinak na unutrašnju politiku svih većih država, prouzročio je međunarodni kreditni kolaps. Azijska financijska kriza potkraj devedesetih godina 20. stoljeća nije bila ni izdaleka tako razorna.

Valja, osim toga, primijetiti da je zajednički udio izvoza i uvoza kao postotka bruto nacionalnog proizvoda potkraj devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća bio povremeno veći nego sredinom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća. U pet godina prije Prvoga svjetskog rata, primjerice, izvoz i uvoz zajedno su činili otprilike 50 posto BNP-a Velike Britanije, u usporedbi sa samo 41 posto 1975. (Waltz, 1991.: 212). Te su brojke za Japan iznosile 33, odnosno 23 posto. Čak je i u Sjedinjenim Državama zajednički udio uvoza i izvoza od 14 posto u BNP-u u desetljeću između 1879. i 1898. bio isti kao i gotovo stotinu godina kasnije, 1975. godine. Do 1999. se, štoviše, kako je ustvrdio Kenneth Waltz, međuovisnost država povećala otprilike samo do razine iz 1910., mjeri li se trgovinom ili kapitalnim sredstvima kao postotkom BNP-a (Waltz, 1999.: 693).

Argument je prilično jasan: globalizacija možda i nije tako nova pojava, u što bi nas stručnjaci htjeli uvjeriti. Državne granice još uvijek predstavljaju crte sukoba u mnogim dijelovima svijeta. Pogledajte kako se Izraelci i Palestinci bore oko statusa Jeruzalema; pogledajte kako Indijci i Pakistanci prijete nuklearnim sukobom oko Kašmira, i pogledajte kako se Etiopija i Eritreja sukobljavaju oko spornih teritorija. Unatoč kontinuiranoj snazi suverenosti i nacionalizma, neki analitičari međunarodnog sustava i dalje pridaju izrazitu važnost eroziji državnih granica kao posljedici globalizacije. Valja uočiti da se vlade, osobito vlade država u razvoju, i dalje žale kad Ujedinjeni narodi, Svjetska trgovinska organizacija i Međunarodni monetarni fond prekoračuju svoje ovlasti promičući univerzalne standarde za sve, od ljudskih prava i okoliša do monetarne politike i useljavanja.

Sa sigurnošću se može reći da se polje djelovanja nacionalne države, iako se u nekim područjima proširilo, u drugima suzilo. Nakon Westfalskoga mira državni su vođe odlučili odustati od nadzora nad religijom zato što se pokazao previše nepredvidljivim. Nadležnost državne vlasti nad religijom potkopavala je, a ne osnaživala, političku stabilnost.

Područje u kojem se nadzor države širio, a potom na poslijetku suzio, jest monetarna politika. Prije dvadesetoga stoljeća države nisu imale ni administrativnu nadležnost ni sklonost vođenju neovisne monetarne politike. Težnja za nadzorom nad monetarnim poslovima koja se pojavila sredinom dvadesetog stoljeća u vezi s keynesijanskom ekonomijom odjednom se obrnula zbog važnosti tokova kratkoročnog kapitala i nesposobnosti nekih država da kontroliraju inflaciju. S iznimkom Velike Britanije, veće su europske države uspostavile jedinstvenu monetarnu vlast. Suočen s opetovanom hiperin-

flacijom, Ekvador je 2000. kao svoju valutu prihvatio američki dolar (Krasner, 2003.: 145).

Osim eroziji nacionalnih valuta, sada svjedočimo i eroziji državljanstva – predodžbe da bi pojedinac trebao biti državljanin jedne jedine države i da ta država polaže isključivo pravo na lojalnost te osobe. Kod brojnih država više nema jasne razlike između državljana i nedržavljana. Stalni rezidenti, gostujući radnici, izbjeglice i neregistrirani useljenici imaju neka prava, iako ne mogu glasovati. Lakoća putovanja i želja brojnih zemalja da privuku bilo kapital bilo kvalificirane radnike dodatno su potaknule fleksibilnije shvaćanje državljanstva.

Stoga je došlo do osporavanja isključivosti država, kao i znatnog razvodnjavanja njihova nadzora nad sastavnim dijelovima nacionalnoga ekonomskog života. U mnogim je područjima aktivnosti – kao što su komunikacije, informacije, kultura, zabava, internetska tehnologija i useljavanje – došlo do sve većeg prodora u države. Ipak, države su i dalje vrlo važne, pa je proglašenje njihove smrti izrazito preuranjeno.

Jedan se važan dokaz postojane važnosti države može naći u udjelu državne potrošnje u bruto domaćem proizvodu. Podatci Svjetske banke pokazuju da državna potrošnja u zemljama Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) – to jest, razvijenim državama – ne opada, nego se između 1960. i 1995. gotovo utrostručila, čineći gotovo polovicu BDP-a. Te su brojke zamjetne u zemljama koje imaju vodeću ulogu u globalnoj ekonomiji. Dokaz se može naći u sljedećoj tablici:

Tablica 1: Državna potrošnja kao postotak BDP-a

	1960.	1980.	1998.
Britanija	32,2	43,0	40,2
Francuska	34,6	46,1	54,3
Njemačka	32,4	47,9	46,9
Japan	17,5	32,0	36,9
Švedska	31,0	60,1	60,8
SAD	26,8	31,4	32,8

Izvor: Podatci OECD-a navedeni u *Economistu*, 31. srpnja 1999, "Istraživanje nove geopolitike", str. 8.

U Njemačkoj se državna potrošnja kao postotak BDP-a povećala od 32,4 posto 1960. na 46,9 posto 1998. U Japanu je porast bio od 17,5 posto na 36,9, a u Sjedinjenim Državama od 26,8 posto na 32,8 posto (Lieber, 2001.: 352). Ta se brojka u istome razdoblju gotovo udvostručila čak i u zemljama u razvoju, te porasla na otprilike 28 posto (World Bank, 1997.: 1-3). Kako je prikladno primijetio Robert Pastor, globalizacija možda smanjuje svijet, ali se svaka država povećala, a globalni se trend kreće u tom smjeru (Pastor, 1997).

Osim dokaza sve veće državne potrošnje kao postotka nacionalne ekonomske aktivnosti, postoji i nešto fundamentalnije: da je svakoj zemlji za sudjelovanje u globalnoj

ekonomiji bitna učinkovitost države. Među kritičnim su zadatcima, bez kojih je nemoguć ekonomski razvoj, održavanje vladavine prava, održavanje pogodnih političkih uvjeta i makroekonomske stabilnosti, ulaganje u osnovne usluge i infrastrukturu, zaštita najranjivijih skupina u društvu, te zaštita okoliša (World Bank, 1997.: 4). Stoga ne čudi što se na izrazito siromaštvo i/ili ekonomsku neuspješnost češće nailazi u društvima u kojima su prisutni neučinkovitost države, razuzdana korupcija, građanski rat, grabežljivi diktatorski režimi itd. Među primjerima takvih država iz različitih regija nalaze se, među inima, Sjeverna Koreja, Irak, Haiti, Bjelorusija, Nigerija i Kongo (Lieber, 2001.: 352).

Kad suvremeni autori tvrde da je suverena država na samrti, oni ne misle da će ustavne strukture uskoro nestati. Ono što, naprotiv, zacijelo misle jest da je zbog tehnoloških promjena državama postalo teško, ili možda nemoguće, nadzirati kretanje preko njihovih granica svih vrsta materijalnih stvari (od kave do kokaina) i ne-baš-tako-materijalnih stvari (od hollywoodskih filmova do tijekova kapitala) (Krasner, 2003.: 141).

Suverenost, dakako, nikad nije bila tako izrazita kako to misle suvremeni autori. Konvencionalno shvaćanje suverenosti uvijek se osporavalo. Kad su u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću filozofi poput Jeana Bodina i Thomasa Hobbesa prvi put elaborirali pojam suverenosti, zanimala ih je uspostava legitimnosti jedne hijerarhije domaće vlasti. Premda su Bodin i Hobbes prihvaćali znakove božanskog i prirodnog prava, obojica su (osobito Hobbes) vjerovali da je riječ suverena zakon. Podanici nisu imali pravo na pobunu (*ibid.*: 140). Bodin i Hobbes shvatili su da obdarivanje suverena takvom pretjeranom vlašću potiče tiraniju, no bili su pretežno zaokupljeni održanjem unutrašnjeg poretka, smatrajući da bez njega ne može biti pravednosti. Na njihova je gledišta možda utjecala činjenica što su obojica pisali u svijetu kojim su upravljali vjerski sukobi.

Do kraja sedamnaestog stoljeća pojam suverenosti bio je izložen znatnim modifikacijama. Politička je vlast u Britaniji bila podijeljena između kralja i parlamenta. U Sjedinjenim Državama, Oci utemeljitelji uspostavili su ustavnu strukturu kočnica i ravnoteža i višestruke suverenosti koja je bila raspodijeljena između lokalnih i nacionalnih interesa i koja nije bila u skladu s hijerarhijom i supremacijom. Načela pravednosti, osobito poretka, koji su Bodin i Hobbes toliko cijenili, najbolje su osigurale moderne demokratske države, čija su organizacijska načela antitetična ideji da suverenost znači nekontroliranu unutrašnju vlast. U novije se vrijeme, stoga, suverenost ponajprije vezuje uz ideju da su države autonomne i neovisne jedna o drugoj. U okviru vlastitih granica, pripadnici političke zajednice mogu slobodno odabrati svoj oblik vlasti (Sullivan, 2001.: 77). Nužna je posljedica te tvrdnje načelo nemiješanja. Jedna država nema pravo miješanja u unutrašnje poslove druge.

U stvarnosti, međutim, suverenost države, osobito u moderno vrijeme, nije tako neupitna. Manje slabije države i dalje su predmet izvanjskih nastojanja da se promijene njihove unutrašnje institucije. Pojavile su se, osim toga, prijelazne nedržavne organizacije, kao snažne skupine za pritisak koje utječu na ishode kritičnih odluka i u lokalnoj i u međunarodnoj sferi. Te skupine potiču pitanja o suverenosti, jer se čini da one ugrožavaju integritet domaćeg odlučivanja. Aktivisti koji gube na domaćem terenu mogu vršiti pritisak na strane vlade, koje pak mogu utjecati na donositelje odluka u matičnoj državi tih aktivista.

Unatoč priča o sve većem utjecaju nedržavnih organizacija, međutim, njihova je moć da utječu na unutrašnje poslove neke države ograničena u usporedbi s moći vlada.

Zaključak

Dosad smo pokazali da su države izgubile mnoga svoja svojstva. Neuspješne su u tom smislu što su krute, duboko konfliktne, opasne i da im se suprotstavljaju sukobljene frakcije (Malecki, 1995.: 105-124). Države, unatoč tome, jesu, i u doglednoj će budućnosti ostati, dominantnim entitetima u međunarodnim odnosima. One održavaju vojske, vode diplomaciju, pregovaraju o sporazumima, vode ratove, nadziru međunarodne organizacije, utječu i – u znatnoj mjeri – oblikuju proizvodnju i trgovinu (Huntington, 1997.: 34). Iako su države još primarni akteri u međunarodnim odnosima, one trpe i gubitke u suverenosti, funkcijama i vlasti. Međunarodne institucije sada polažu pravo na to da prosuđuju i ograničavaju što države čine na vlastitom teritoriju. Naglašavamo, međutim, da su države sposobne da se na različite načine prilagode imperativima međunarodne političke ekonomije. Tvrdimo da će u dvadeset i prvom stoljeću države vjerojatno ostati elastičnima, ponajviše zato što “države obavljaju bitne političke društveno-ekonomske funkcije, a nijedna se druga organizacija ne pokazuje kao njihov mogući konkurent” (Waltz, 1999.: 10; nav. u: Lieber, 2001.: 260-282).

S engleskog preveo:

Davor Stipetić

Literatura

- Camdesus, M., 1995.: Closer Integration in Global Economy Vital for Africa, *IMF Survey*, 17. srpnja, Washington D.C.
- Dharan, G., 1995.: Preface to United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), *States of Disarray: The Social Effects of Globalization*, UNRISD, Geneva
- Huntington, S. P., 1997.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Touchstone, New York
- Ihonvbere, J. O., 1995.: Nigeria in the New World Order: Implications and Options for the 21st Century, u: Bello, Imam I. B. (ur.), *Governance in the Adjustment Years 1985-1995*, London/Ibadan/Benin City: 288-305
- Kaplan, R., 1994.: The Coming Anarchy, *Atlantic Monthly*, veljača: 44-76
- Kegley, C. W./ Wittkoph, E., 1993.: *World Politics*, The Macmillan Press, New York
- Krasner, S. D., 2003.: Sovereignty, u: Goddard, R./ Cronin, P. / Dash, K. (ur.), *International Political Economy*, Boulder Lynne Reinner Publishers, Colorado
- Lieber, R. J., 2001.: *No Common Power: Understanding International Relations*, Prentice-Hall Inc., New York
- Malecki, E., 1995.: Culture as Mediator of Global and Local Forces, u: Bert, K./ Heron, R. (ur.), *Human Resources and Industrial Spaces*, John Wiley and Son, New York/Toronto: 105-124

- Ohmae, O., 2001.: The End of the Nation-State, u: Lechner, F. / Boli, J. (ur.), *The Globalization Reader*, Malden, Massachusetts, 207-211
- Pastor, R. (ur.), 1999.: *A Century's Journey: How the Great Powers Shape the World*, Basic Books, New York
- Rosecrance, R., 2003.: The Rise of the Virtual State, u: Goddard, C. Roe/ Cronin, P./ Dash, K. C. (ur.), *International Political Economy*, Lynne Rienner Publishers, Colorado Boulder, 11-83
- Sullivan, M. S., 2001.: *Theories of International Relations*, Palgrave, New York
- Waltz, K., 1999.: Globalization and Governance, *PS: Political Science and Politics*, (32), prosinac, NY
- World Bank, 1997.: *World Development Report 1997: The State in a Changing World*, Oxford University Press, New York, 1-3
- World Bank, 1995.: *World Development Report 1995: Workers in an Integrating World*, World Bank, Washington D.C.
- Wriston, W. B., 1988/89.: Technology and Sovereignty, *Foreign Affairs* (100), jesen
- Yergin, D./ Stanislaw, J., 2001.: The Commanding Heights: The Battle Between Government and the Market-place that is Remarking the Modern World, u: Lechner, F./ Boli J. (ur.), *The Globalization Reader*, Malden, Massachusetts, 212-220

Abolade Adeniji

*SOVEREIGNTY OF THE NATION-STATE IN THE ERA OF
GLOBALIZATION: A THEORY*

Summary

The author looks into the problem of the sovereignty of the nation-state in the era of globalization. States have lost a number of their attributes and are no longer particularly efficient. Although states are still the primary actors in international relations, they have lost some of their sovereignty, functions and powers. International institutions now usurp the right to appraise and restrict what states do on their own territory. Despite this, in the near future the state is to remain the dominant political form in international relations. It still maintains an army, conducts diplomacy, negotiates agreements, wages wars, supervises international organizations and influences production and trade. The author points out that states are capable of adjusting to the imperatives of international political economy and claims that the state in the 21st century will probably perform indispensable political social-economic functions since no other organization has emerged as its genuine rival able to replace it.

Key words: globalization, international economy, nation-state, sovereignty

Mailing address: Lagos State University, Badagry Expressway, Ojo -Lagos, Nigeria. *E-mail:* aboladeadeniji@yahoo.co.uk